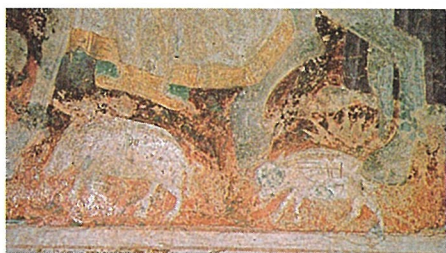

Stare pasme prašičev

v Sloveniji po zgodovinskih virih do leta 1945 (I. del)

O prvotnih prašičih, ki so jih redili v Sloveniji nekako do sredine 19. stoletja, so v strokovnih gradivih le splošni podatki in skopi opisi. Sklepamo lahko, da so to bili potomci evropskega divjega prašiča, kar nam nakazuje s svojo morfologijo na freski »Beg v Egipt« (v cerkvi sv. Marije na Škriljinah pri Beramu) leta 1474 naslikana prašiča. Imajo močnejše razvit prednji del telesa, dolgo glavo z ravnim nosnim profilom in pokončnimi ušesi ter sorazmerno visoke in tanke noge.

Freska »Beg v Egipt« – cerkev sv. Marije na Škriljinah pri Beramu – l. 1474
(Foto: prof. dr. Andrej Šalehar, 1990)

Tudi o starih pasmah prašičev, pasastih in črnih, ki so jih redili v Sloveniji, je večinoma malo podatkov. Do sedaj smo ugotovili, da so bile v Sloveniji naslednje stare slovenske pasme prašičev: krškopoljski prašič, gorenjski črnolisasti prašič, solčavski črni prašič in štajerski črni prašič. Edino pasma krškopoljski prašič je preživela, ostale so izumrle. Bile so opuščene ali pretopljene. V starih strokovnih knjigah in arhivskih dokumentih ter v serijskih publikacijah smo poiskali prve podatke o prvotnih, pasastih in črnih prašičih, ki so jih redili v Sloveniji, in jih predstavljamo v tem prispevku.

PRVOTNI PRAŠIČI

Prvotni prašiči so v virih običajno zapisani kot domači, naravni, navadni, kranjski, štajerski oz. dolenjski prašiči in podobno. V Illyrisches Blatt (Historisches Tagebuch ..., 1821) najdemo za 25. januar 1715 v zgodovinskem dnevniku za Kranjsko naslednji zapis: »Velikansko množico prašičev so gnali iz Hrvaške skozi Kranjsko proti sosednjim deželam.« Novice (Glas iz ..., 1846) so poročale, da je bilo na Pohorju veliko »pšenatnih (drobnih) in strokastih (dolgi, ozkih)

svinj«. Zalokar (1854) je razdelil prašiče iz tistega obdobja v dve skupini. V prvo je uvrstil prašiče, ki so jih pri nas imenovali padovanski ali laški prašiči. Bili naj bi večinoma črne barve. Živali so bile velike in dolge, z dolgimi, pobešenimi ušesi, ravnega hrbta ter širokega in dolgega rilca. Drugo skupino je imenoval navadni prašiči, ki barvno niso bili usklajeni, bili so tako črni kot beli. Poleg enobarvnih so dopuščali tudi različno razporeditev barv, t. i. »prekaste (krškopoljske)« prašiče. Prašiči so bili kratki, okrogli, s pokončnimi ušesi in močnimi nogami. Iz istega obdobja poroča Bleiweis (1855), da so na Kranjskem prašiče skrbno redili in jih tudi dokupovali za pitanje, med drugim na Hrvaškem. Kranjecem je tudi pripisal, da so znali delati dobre klobase, ki so jih veliko tudi prodajali.

O pasmah prašičev in njihovem nastanku so zelo poučno pisali v članku, ki ga je objavil Gospodarski list (Povzdiga ..., 1871). V prispevku omenjajo, da so bili navadni prašiči tudi zelo raznoliki po obnašanju in prireji. Omenjajo velike razlike v hitrosti rasti (»take, ki kmalu izrastejo, in zopet take, ki potrebujejo za njih rast dolgo časa«). Razdelijo pa jih tudi na zamaščene in mesnate prašiče. Zamaščene prašiče so poimenovali tudi »špehaste«, od njih pa so pridobili predvsem debelo slanino. Med navadnimi domačimi prašiči opozarjajo tudi na razlike v obnašanju: prašiči so bili mirni (»krotki«) ali napadalni (»pogojzdeni«).

Kristan (1876) je opisal pasme domačih živali in med njimi tudi pasme prašičev. Razdelil jih je v šest glavnih skupin in med njimi našteva:

- dolgouhe pasme iz srednje Evrope (navadni domači prašič – poznan tudi kot »veliki štajerski prašič«),
- kratkouhe pasme, ki so bile razširjene povsod po Sloveniji, in
- romanske pasme iz Italije, ki so bile deloma pomešane z domačimi kranjskimi prašiči.

Na spodnjem Koroškem (Die viehwirtschaftlichen Verhältnisse ... Katalog ..., 1877) so redili že v starih časih južnonemškega domačega prašiča, črne, včasih rdeče barve, z belimi lisami, z dolgo koničasto glavo, pokončnimi ušesi in visokim nogami. Na gornjem Koroškem so tega prašiča delno

oplemenjevali s prašiči italijanskega izvora.

V sestavku »Katero svinjsko pleme bi se naj odbralo?« (1877) so omenjali dve skupini pasem prašičev: domače prašiče in zlahtne prašiče ter križance med obema skupinama pasem. V članku »Kako pasmo prašičev kaže rediti?« (1896) so kritično opisovali navadno domačo pasmo prašičev in hvalili križanje med domačimi in jorkšir prašiči. Sestavek »Svinjereja« (1899) je proučeval rejo prašičev in omenjal domačo navadno pasmo. Pred tem so v članku z enakim naslovom (1887) govorili o navadnem črnem prašiču. Avtor Z. (1900) je omenjal deželno pasmo prašičev, ki je malovredna.

Zanimivo je poročilo o prašičereji na občnem zboru c. kr. kmetijske družbe kranjske (Občni zbor ..., 1906), v katerem je zapisano, da je naša domača pasma prašičev zaradi družbenega delovanja skoraj v celoti pretopljena z angleško pasmo veliki beli prašič. Napovedovali so, da se bo v prihodnosti iz tega oplemenjevanja razvila (»izcimila«) domače požlahtnjena deželna pasma (»pleme«) prašičev. Rohrman (1906) je dogajanja opisal v naslednjem zapisu: »Nekdanji prekasti ali pasasti (črnolisasti) prašiči s tistimi dolgimi rivi, visokimi nogami, krivim hrbtom in ploščatim životom so se požlahtnili z angleškim plemenom, ki je močno pripomoglo, da so se izboljšale telesne obli-

Gorenjski črnopasasti prašič (Wernig, 1939, str. 220)

Kmetijstvo kranjskega sreza (1932, str. 29)

ke ...» Tudi v članku »Nekaj o prašičereji« (1911) so objavili oplemenjevanje domačih in hrvaško-madžarskih pasem s pasmo veliki beli prašič iz Anglije. Dolenjske novice (Nemški cepljenci ..., 1911) so predstavile angleške in nemške križance (»cepljence«).

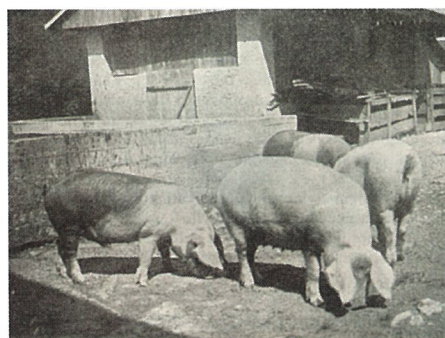
Podrobno so pasme prašičev opisane v Gospodarskih Novicah (Osnovna vprašanja ..., 1913). Navajajo tako imenovane »naravne« pasme (danes: avtohtone), ki so nastale vsaka na svojem ozemlju »vsled ondi se nahajajočih podnebnih in drugih razmer in nihče ne ve, odkod izvirajo«. Prašiči »naravne« pasme naših krajev (spodnja Štajerska) so bili označeni kot veliki in dolgouhi, ki so jih zato poimenovali kar veliki dolgouhi domači prašiči. Imeli so dolga, naprej viseča ušesa, po telesu deloma ravne, deloma kodraste ščetine in so bili različnih barv: navadno rumenkaste, rjavkaste, sivkaste, pa tudi črne in črno-bele (»cikaste«). Avtor navaja tudi telesne mere, maso, plodnost, odpornost in kakovost mesa in slanine z besedami: »Dobre lastnosti teh svinj so, da postanejo jako velike: dolge do 1'8 m, visoke do 92 cm, tehtajo pa po 3-4 met. stote, da dajo jako okusno meso in trdo slanino, da so zelo utrjene, kar se že pozna po gostem in bolj ali manj kodrastem ščetinju in da so samice prav rodovitne.«

Tudi Rohrman (1913) je razdelil pasme prašičev v tri skupine: »naravne« ali prvotne pasme, »žlahtne« pasme in mešane (oplemenjene) ali »požlahtnjene« pasme. »Naravni« pasmi, h kateri je uvrstil tudi domačo pasmo (»prekasta«) pasmo, je pripisal odpornost in slabše pitovne lastnosti zaradi počasne rasti. Nasprotno pa je v poročilu iz razstave (Razstava živine ..., 1913) neznani avtor obžaloval: »Le škoda, da se niso razstavili kranjski prašiči, gotovo bi bili odnesli vsa darila. Po sliki te razstave se pač lahko sodi, da imamo na Kranjskem najlepše prašiče v Avstriji.« To bi lahko razumeli tudi tako, da so bili prašiči s Kranjske kakovostni.

V sestavku »Zgodovinski razvoj cene za odstavljen pujske na Kranjskem«, ki ga je objavil neznani avtor v Kmetovalcu (Zgodovinski razvoj ..., 1916) je zapisana vsebina z nekaj popravki lahko ponovno aktualna, zato smo se odločili, da dobesedno povzamemo večji del besedila, ki se glasi: »Reja prašičev se je konci prejšnjega stoletja jela naglo razvijati, a vzreja prašičev je pa vendarle še ostala neznatna... Mi vedno več potrebujemo prašičev doma in naša dežela veliko zasluži z izvozom prašičev v sosednje dežele. Vsled zaprtije (prašičja kuga na Hrvaškem) je jelo manjkati prašičev in kmetovalci so bili prisiljeni doma pričeti s

prašičerejo. Sedaj imamo plemenske svinje in mrjasce v celi deželi. Za današnje gospodarske razmere in za današnje zahteve svetovnega trga ni več primerna hrvaška prašičja pasma, ki silno počasi rase in se počasi debeli le pri dobri žitni krmi. Namesto hrvaške pasme je stopila žlahtna angleška, ki ima vse potrebne vrline. Kmetijska družba je v teku zadnjih 50 let vpeljala na stotine čistokrvnih angleških plemenskih prašičev, in sicer svinj in mrjascev, ki so našo kranjsko prašičjo čredo tako požlahtnili, da se lahko imenuje našim razmeram popolnoma privajena, kranjska žlahtna prašičja pasma. L. 1850. so na Kranjskem našli 75.000 in l. 1910. pa 177.000 prašičev.«

Že takrat je Grašič (1922) poročal, da je »starinska« istrska pasma prašičev, ki je bila velikega telesa in črne barve, izumrla. Največ so redili prašiče, ki so bili vzrejeni z oplemenjevanjem domačih pasem in uvoženih

Sedem mesecev stari pitanci (težki 90-100 kg)
pitajliha v Št. Lovrencu na Dolenjskem.

Kmetovalčev svetovalec (1929, str. 117)

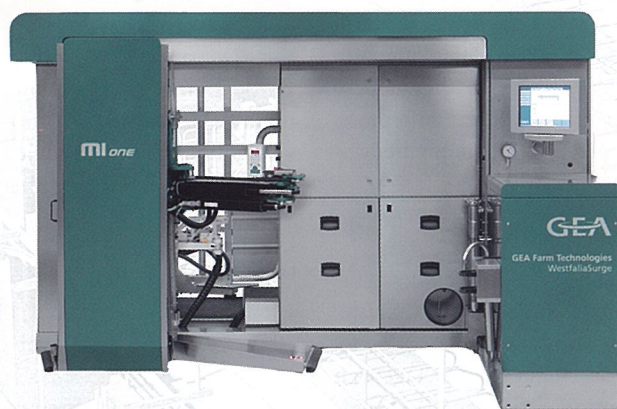
pasem prašičev (jokrširski prašiči). Malasek (1926) je predstavljal požlahtnjene dolenjske prašiče, ki so nastali z oplemenjevanjem z nemškimi heševimi prašiči (križanci med nemškimi pasmami in jorkšir prašiči). Oblak (1927) pa je navajal, da »ta prašič je bil kakor kmet tedanjega časa slabega vajen« in mu s tem pripisal odpornost in prilagojenost. Kužne bolezni so bile takrat skoraj neznane. Za mrz niso bili posebno občutljivi. Prašiči so bili na visokih nogah, z vidnim, skoraj ostrim hrbtom in ravnim rilcem. Suho meso od teh prašičev naj bi bilo kakovostno in naj bi se tudi dolgo obdržalo nepokvarjeno. Rasli so počasi in niso imeli oblik, ki jih je zahteval takratni trg.

Dve leti kasneje je Malasek (1928) omenjal dve pasmi prašičev za pitanje: belo ali lisasto pasmo, ki je bila oplemenjena z angleškimi ali nemškimi pasmami, in pasmo prašičev, ki so bili podobni hrvaškim prašičem. Poimenoval jih je tudi »pikici« in so bili vzdevek za prašiče domačega izvora, prekrižane s hrvaškimi prašiči. Prašiči prve pasme so hitreje rasli, medtem ko je druga skupina počasi rasla.

V obširnem zapisu o živinoreji v Dravski banovini je Wenko (1933) iz starejših virov povzemal, da so prvotni prašiči v naših krajih verjetno izvirali iz italijanskih (»laških«) dežel in so bili dolgi, črni prašiči z dolgimi visečimi ušesi. Izgled prvotnih prašičev na Kranjskem je podobno opisal tudi Oblak (1938). Izpostavil je, da so bili dobri za prirejo maščobe, so pa slabo rasli in bili slabše plodni. Podoben opis smo zasledili

GEA

GEA Farm Technologies
Westfalia**Surge**

GEA Molža & Hlajenje
Montaža

GEA Servis & Higiena
Svetovanje

GEA Hlevska oprema
Projektiranje

Feniks d.o.o.
Francetova 6, 2380 Slovenj Gradec
Tel.: 02/88 41 619, www.feniks-gea.si

Živinoreja

tudi v Oraču (Stanje ..., 1941). Pred preta-
pljanjem in izumrtjem kranjskih prašičev
je opozarjal v svojih zapisih Drolc (1934).
Pohvalil je okus, ki je bil prepoznaven širom
po Evropi že v tistem času. Opozoril je tudi,
da je potrebno pri reji skrbeti, da se ta kako-
vost ohrani. Pri uvozu iz takratne Savske
banovine je opozarjal na možnost prenosa
kužnih bolezni in nenačrtna parjenja oz.
mešanja. Takratne rejce je tako nagovarjal z
besedami: »Bomo rajši ostali pri naših kranj-
cih, ker le ti so dobri in okusni in dokler
bomo to vrsto redili bo imela kranjska klo-
basa svoj starodavni sloves.«

Ta opažanja dobro povzema Muck (1956),
ko je zapisal: »Prvotno je bil v naših krajih
črno pasast prašič z dolgimi visečimi uhlji,
potomec mediteranskega prašiča. Ta prašič
je bil primeren zlasti za pitanje na mast, torej
za proizvodnjo slanin. Tako je bilo do sre-
dine preteklega stoletja.... Take stare doma-
če pasme niso brez pomena, saj so te živali
navadno prav odporne in prilagojene doma-
čim, često prav revnim razmeram. Dajejo
iz domačih pridelkov več kakor uvožene
pasme...« V tem zapisu zasledimo stavek,
kako pomembna je prilagojenost pasme na
omejene dejavnike v skromnih pogojih.

Fotografija svinje s pujski (verjetno
gorenjski črno pasasti prašič)
Kupljeno na boljšem sejmu 22. 7. 2007.
(Lastnik fotografije: prof. dr. Andrej
Šalehar)

Fotografija svinje s pujski
Kupljeno na boljšem sejmu 22. 7. 2007.
(Lastnik fotografije: prof. dr. Andrej
Šalehar)

Način krmljenja prašičev smo zasledili v
Novak (1970), ko navaja, da so sprva prašiče
predvsem pasli v hrastovih, cerovih in buko-
vih gozdovih, ki so bili v 17. stoletju pri nas
zelo razširjeni. Prašiči so uživali predvsem
želod in žir, kar je bilo ugodno za prirejo
slanin. Tako je zapisal, da so prašiče goni-
li na pašo tudi od daleč. Pomen prašičereje
je posebno narasel v 16. stoletju, ko so pri-
čeli uporabljati mast. V nekaterih krajih na
Kranjskem so že zgodaj kupovali prašiče,
zlasti na Hrvaškem, od koder so jih v tro-
pih gonili vsako leto. Pitali so jih za domačo
potrebo, za preskrbo mest in trgov. Veliko
prašičev so prodali na Beneško, in sicer tako
žive kot tudi mast in prekajeno meso.

V dokumentih »Poročilo o prvi kranj-
ski svinjerejski družbi z o.z. v Lukovici«
(Dokumenti: Prva..., 1913) je opisan
»kamniški prašičji rod. Tega ni mogoče še
imenovati kot samostojna in konstantna
pasma. Podlaga kamniškemu prašiču je lisa-
sta planinska prašičja pasma, ki je toliko od
kranjske, kolikor od štajerske strani pome-
šana precej močno s tujimi pasmami, zlasti

z veliko belo angleško pasmo. To je domača
deželanska pasma z lastnostmi, ki so prav
vrle za naše razmere. Te živali so namreč
trdne, skromne, se zadovoljijo s slabo oskr-
bo in krmo ter so navzlic temu rastne in se
lahko dajo opitati.«

Čeprav so podatki o starih prvotnih
pasmah prašičev, ki so jih redili naši že zelo
daljni predniki, skopi in splošni, nam povedo
vsaj osnovne podatke za njihovo zootehni-
ško karakterizacijo. Ti so povezani pretežno
le z morfologijo takratnih prašičev, sporoča-
jo pa tudi podatke, povezane z zmogljivostjo
rasti in rastnostjo, ter govore o njihovi telesni
sestavi. Veliko podatkov dodatno potrjuje,
da so ti prašiči potomci podvrste evropski
divji prašič.

V Arhivu Republike Slovenije hranijo listi-
ne Tajništva c. kr. kmetijske družbe kranjske
(1912). Hranijo pa tudi zvezek z naslovom
»Prašičereja in Perutninarstvo«, kjer so vpi-
sani podatki o prejemnikih plemenskih pra-
šičev.

Uporabljena literatura je razvidna v knjigi: Šalehar,
Andrej, Žan Lotrič, Metka, Bojkovski, Danijela.
Razvoj pasem domačih živali v Sloveniji. Biotehniška
fakulteta, Oddelek za zootehniko, 2012, 194 strani
(<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-BJL-VFUX5-12.2.2013>).

Zaslužni prof. dr. Andrej Šalehar,
dr. Metka Žan Lotrič,
prof. dr. Milena Kovač
Univerza v Ljubljani, Biotehniška
fakulteta, Oddelek za zootehniko, 1230
Domžale

(Nadaljevanje v naslednji številki)

Mali oglas

Prodamo psička borderkolija,
primerne za pomoč pri delu z
drobnico.

Pokličite na telefon: 041 366 501.

SALINEN PROSOL

BIO SAXON

SALINEN PROSOL d.o.o., Ob železnici 14, 1000 Ljubljana
tel.: 01 542 56 92, www.salinen-prosol.si

BIO SAXON
LIZALNI KAMNI
SOLNI IN MINERALNI
Z BIO CERTIFIKATOM

NOVO

BIO SAXON
JODIRANA ŽIVINSKA SOL
SEDAJ TUDI V 25 KG VREČAH

BIO SAXON je najčistejša sol, ki vsebuje 99,8% čistega natrijevega klorida. Proizvod BIO SAXON se lahko uporablja v EKOLOŠKI PRIDELAVI v skladu z uredbami (ES) 834/2007 in (ES) 889/2008.

BIO CERTIFIKAT !

**NAŠE IZDELKE LAHKO KUPITE
V VSEH DOBRO ZALOŽENIH TRGOVINAH
S KMETISKIMI IZDELKI**